

ЛІСОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан лісоресурсного потенціалу та основні напрями його раціонального використання. Визначено основні складові лісоресурсного потенціалу на основі їх економічної оцінки.

Ключові слова: природо-ресурсний потенціал, лісоресурсний потенціал, лісоресурсна сфера, еколого-економічні інтереси.

Senior research worker I.M. Lytsur – CSPF of Ukraine of a NAS of Ukraine

Wood-resource potential of Ukraine

The modern condition of wood-resource potential and basic directions of its rational use is considered. Are certain of basic compound wood-resource potential and their term of money.

Keywords: natural-resource potential, wood-resource potential, wood-resource sphere, ecology-economic interests.

Перехід людства в ХХІ ст. охарактеризувався значним зростанням антропогенного навантаження на природні екосистеми, виснаженням багатьох видів природних ресурсів, зниженням якості проживання людей. Все це зумовлює необхідність розроблення науково-обґрунтованої системи раціонального використання природоресурсного потенціалу (ПРП) та його оцінки. ПРП України належить до основних чинників національного багатства. Це 8% чорноземних ґрунтів світу, 0,5 % запасів прісної води і 0,5% запасів деревини світу, також цінні корисні копалини, біологічні ресурси, унікальні екосистеми. За помірними оцінками науковців, орієнтовна вартість природно-ресурсного потенціалу оцінюється у 3,6 трильйона доларів США (за даними Ради з вивчення продуктивних сил України НАНУ). Так, тільки місткість територіального простору України за біокліматичним потенціалом для нормального життя становить 250-300 млн. чол. Територія України характеризується сприятливими геополітичними, географічними, демографічними, соціально-економічними і екологічними особливостями та унікальною інфраструктурою, створеною багатьма поколіннями людей. Вивченню проблем ефективного використання і оцінки ПРП присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Б.М. Данилишина, В.П. Руденка, О.О. Мінца [-3] та інших. Дослідження цих вчених в основному торкаються ПРП як категорії та теоретичних і методологічних аспектів його оцінки. Питання ж лісоресурсного потенціалу (ЛРП) як складової ПРП вивчені недостатньо, їм і буде присвячене дане дослідження.

У ПРП важливе значення належить ЛРП як сукупності лісових ресурсів і лісорослинних умов, які перебувають у залежності від певних географічних зон та забезпечують задоволення економічних, екологічних, соціальних, культурно-оздоровчих та естетичних потреб людини і суспільства. Іншими словами, ЛРП – це показник, який характеризує всю сукупність лісових ресурсів та лісорослинних умов і є базою раціональної організації лісокористування і розвитку продуктивних сил у цілому. Незважаючи на те, що ЛРП є порівняно незначним від його рівня використання, охорони і відтворення

значною мірою залежить економіка й екологічна ситуація. Виходячи з визначення ЛРП, сюди будуть входити лісові насадження, полезахисні смуги та інші захисні насадження, недеревна продукція лісу, екологічні та соціальні функції лісових насаджень.

За даними державного обліку лісів станом на 2004 р., площа земель лісового фонду в Україні становить 10,8 млн. га, в тому числі вкритих лісовою рослинністю – 9,4 млн. га (табл. 1). Таким чином, лісистість (частка вкритих лісовою рослинністю земель у загальній площі території країни) становить 15,6 %. Цей показник нижчий, ніж у багатьох країнах Європи. До того ж, він значно різниться в регіональному розрізі (табл. 1). Для забезпечення належних екологічних стандартів території лісистість потрібно довести до рівня 21-22 % за рахунок заліснення неугідь та низькопродуктивних земель, насамперед, в малолісних регіонах.

Табл. 1. Основні показники лісоресурсного потенціалу України *

Адміністративно-територіальна одиниця	Землі лісового фонду, тис. га		Загальний запас деревини, млн. м ³	Стиглість насадження		Площа захисних насаджень тис. га	
	всього	вкриті лісом		площа, тис. га	запас, млн. м ³	полезахисних лісових смуг	захисних насаджень
Україна	10782	9400	1736	1057	251	439,6	887,6
Автономна Республіка Крим	369	306	35	128	19	23,9	8,9
Вінницька	363	340	58	35	8	17,1	23,8
Волинська	697	622	101	25	6	0,1	2,0
Дніпропетровська	199	165	14	28	3	42,0	43,2
Донецька	213	178	21	38	5	31,6	21,0
Житомирська	1089	971	178	72	18	5,1	24,1
Закарпатська	693	648	200	132	55	0,1	33,4
Запорізька	122	105	5	22	1	50,3	52,4
Івано-Франківська	626	569	128	36	13	–	18,7
Київська	781	604	127	50	15	11,8	41,8
Кіровоградська	168	153	20	13	3	28,1	14,6
Луганська	340	287	34	45	5	28,4	113,7
Львівська	690	623	132	45	14	0,1	36,3
Миколаївська	127	91	6	9	1	34,6	13,6
Одеська	260	191	16	27	3	47,9	17,0
Полтавська	271	244	43	28	5	19,5	50,0
Рівненська	846	732	117	62	13	0,1	61,0
Сумська	445	416	90	31	7	12,3	53,4
Тернопільська	196	181	30	12	2	1,2	59,6
Харківська	419	381	68	31	5	26,1	72,8
Херсонська	265	131	11	31	4	30,7	57,8
Хмельницька	286	259	47	29	8	4,0	27,9
Черкаська	345	317	59	34	6	14,0	14,6
Чернівецька	258	237	63	48	20	–	2,1
Чернігівська	714	649	133	46	12	10,1	22,2

Примітка: *Джерело: Державний лісовий кадастр України.

Ліси першої групи становлять 55,8 % від загальної площі земель лісового фонду, другої групи (експлуатаційні) – 44,2 %. Хвойні насадження займають 42,2 %, твердолистяні – 43,3 %, м'яколистяні – 13,6 %, інші деревні породи – 0,5 %, чагарники – 0,4 % від вкритих лісовою рослинністю земель. Молодняки займають 31 %, середньовікові – 45 %, досягаючи – 13 %, стиглі та перестійні – 11 % загальної площі лісових насаджень.

Загальний запас деревини в лісах України – 1736,0 млн. м³, середній запас у розрахунку на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель – 185 м³, середній запас на 1 га стиглих і перестійних насаджень – 237 м³. Середній приріст в розрахунку на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель становить 3,8 м³, а загальний середньорічний приріст деревини (зміна запасу) становить – 37 млн. м³.

У грошовому виразі ресурси деревини за розрахунками Ради з вивчення продуктивних сил України НАН України оцінюються приблизно в 3,4 млрд. доларів США, а за світовими цінами – 27 млрд. дол. США.

Станом на 01.01.2005 р. в Україні площа полезахисних лісових смуг становить 439,6 тис. га (табл. 1), порівняно з 1990 р. вона скоротилася на 10 тис. га. Екологічний стан полезахисних лісових смуг є вкрай незадовільний, у зв'язку з надмірним їх зрідженням. Виходячи із динаміки створення (в 1995 р. – 2002 га; в 2004 р. – 87 га) й передачі в експлуатацію (в 1995 р. – 3152 га; в 2004 р. – 164 га) полезахисних лісових смуг та враховуючи правову невизначеність цих земель, їхня кількість з кожним роком буде різко скорочуватися.

Аналогічна ситуація спостерігається і з площею захисних насаджень. Станом на 01.01.2005 р. їх кількість становить 887,6 тис. га, порівняно з 2002 р. (за попередні роки дані відсутні) вона скоротилася на 9 тис. га. Такі ж самі тенденції спостерігаються і в динаміці створення (в 1995 р. – 14205 га; в 2004 р. – 3643 га) та передачі (в 1995 р. – 12164 га; в 2004 р. – 3121 га). Враховуючи природні процеси, які відбуваються в цих насадженнях (зрідження, всихання, відпад та ін.) їх кількість значно скоротиться вже в найближчі роки.

Наступною складовою ЛРП є недеревна продукція лісу. У 2004 р. було заготовлено другорядних лісових матеріалів та продукції побічного лісокористування така кількість: живиці – 2065 т, деревної зелені – 48 т, новорічних ялинок – 480 тис. шт., дикорослих плодів – 29 т, горіхів – 13 т, грибів – 21 т, ягід – 2514 т, лікарських рослин – 55 т, деревних соків – 2198 т. враховуючи те, що заготівля здійснюється тільки приблизно на третину від їх запасу, ЛРП недової продукції лісу є досить значним.

Найменш вивченими і такими, що найбільш важко піддаються вимірюванню, є екологічні (несировинні) функції лісів. Тому при їх оцінці прийнято використовувати певні коригуючі коефіцієнти.

Враховуючи вартість ресурсів деревини, значення полезахисних лісових смуг для захисту і збільшення врожаю, захисних насаджень з захисту земель від ерозії, а також вартість продукції побічного лісокористування та, застосовуючи коригуючі коефіцієнти екологічних функцій лісу, можна припустити, що вартість ЛРП у грошовому виразі становитиме приблизно в 21-24 млрд. дол. США, а за світовими цінами – 62-67 млрд. дол. США. Незважаючи на скорочення параметрів деяких складових ЛРП, його грошова вартість зростатиме.

Підвищення ефективності використання, охорони і відтворення лісо-ресурсного потенціалу визначається національними економічними інтересами. Національні економічні інтереси в лісоресурсній сфері – це усвідомлена інтегрована система потреб у благополучному існуванні, відтворенні й розвитку лісоресурсного потенціалу. Пріоритетними або життєво важливими інтересами є сукупність потреб, задоволення яких забезпечує надійне існування і можливість прогресивного розвитку лісоресурсного потенціалу. На основі еколого-економічних інтересів через призму їх реалізації та захисту з врахуванням конкретних внутрішніх обставин і зовнішніх чинників формуються цілі, завдання та пріоритетні напрямки використання ЛРП. Насамперед, це:

- подолання економічної кризи в галузі та створення конкурентоспроможної екологічно збалансованої системи використання лісоресурсного потенціалу;
- збереження генофонду лісів;
- забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов господарювання.

Структура цих інтересів є важливим чинником, який впливає на вибір конкретної програми розвитку галузі, переходу її на засади сталого екологічно збалансованого розвитку.

Пріоритетними напрямками підвищення ефективності використання, охорони й відтворення лісоресурсного потенціалу необхідно вважати:

- збільшення лісистості території за рахунок вилучення низькопродуктивних земель із сільськогосподарського користування і неугідь, розширення робіт захисного лісорозведення і агролісомеліорації;
- обґрунтування заходів щодо збільшення обсягів лісокористування за рахунок інтенсифікації лісовирощування, поліпшення родючості лісових земель, створення високопродуктивних плантаційних насаджень, ефективнішого використання лісів першої групи, що втрачають захисні функції;
- здійснення комплексу лісогосподарських заходів, які допомогли б знизити радіоактивне забруднення лісового фонду на основі науково обґрунтованої системи лісогосподарських заходів;
- забезпечення суворого заощадження деревини у сфері споживання на основі удосконалення галузевої структури деревообробки, зокрема розвитку випереджувальними темпами виробництва прогресивних видів лісопродукції;
- нарощування природоохоронного потенціалу лісів, збереження їх біологічного різноманіття;
- підвищення ефективності використання гірських лісів Карпат і Західного Полісся за рахунок розвитку рекреації, туризму, заготівлі лікарської сировини, продуктів побічного користування лісом. У цьому плані бажане розроблення відповідного програмного забезпечення;
- проведення комплексного еколого-економічного моніторингу територіальних лісових екосистем Карпат, що є найбільш вразливими до катастрофічних паводків із подальшим аналізом цілісної гідрологічної ситуації;
- виконання комплексних досліджень з метою отримання даних щодо водоутримуючої функції всіх типів лісів та заповідання залісених територій на ділянках формування паводків;
- удосконалення нормативно-правової бази у галузі лісового господарства та приведення її у відповідність із міжнародними принципами сталого екологічно збалансованого розвитку;

- поліпшення структури експорту лісопродукції, в якому зберігається велика частка сировини і дешевої продукції. Для України, яка характеризується обмеженими лісосировинними ресурсами, гострим дефіцитом деревини, експорт круглого лісу й пиломатеріалів є вкрай неприпустимим. Така політика призводить до розбазарювання лісоресурсного, виробничого й людського потенціалу лісового комплексу;
- обмеження імпорту продукції меблевої промисловості (встановлення відповідних квот і підвищення ввізного мита) з метою збереження ринку вітчизняних меблів, збільшення їх виготовлення та, відповідно, робочих місць.

Проблема підвищення ефективності використання лісоресурсного потенціалу важлива складова раціоналізації використання природоресурсного потенціалу. Задача не в зменшенні експлуатації лісів, що практично не реально, а у використанні їх з максимальним ефектом з метою зростання економіки, забезпечення добробуту населення, без завдання шкоди навколишньому середовищу.

Література

1. **Природно-ресурсний** потенціал сталого розвитку України/ Б.М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.
2. **Руденко Л.Г., Лісовський С.А.** Природно-ресурсний потенціал як чинник економічного зростання в Україні. – Український географічний журнал. – 2001, №3. – С. 17–28.
3. **Минц А.А.** Экономическая оценка естественных ресурсов. – М.: Мысль, 1972. – 303 с.

УДК 630*6

Юрист Г.С. Гулик – Господарський суд Львівської області

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСОВИЙ ФОНД ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

Розглянуто питання щодо необхідності реформування системи прав власності на лісовий фонд в Україні. Метою реформування зазначеної системи є екологізація лісокористування в умовах ринкових відносин для забезпечення сталого розвитку лісового господарства.

Ключові слова: лісовий фонд, система прав власності, лісокористувачі, сталий розвиток, екологізація лісокористування.

Jesting G.S. Gulyk – Economic court of the Lvov region

Property right system reforming of forest resources: background for forest management ecologization

The necessity of property right system reforming for forest resources in Ukraine to be questioned in the paper. The main goal of property right system reforming is ecologization of forest management in transition period to ensure sustainable development of forestry.

Keywords: forest resources, property right system, forest enterprises, sustainable development, ecologization of forest management.

Державне управління та контроль за використанням і збереженням переданого суб'єктам господарювання в оперативне управління майна у сфері лісокористування визначається недостатньо ефективною системою прав власності на лісові ресурси. Набуття Україною 24 серпня 1991 р. незалежності істотно не змінило отриманий у спадок від командно-адміністративної системи порядок використання природних ресурсів, в тому числі і лісових, що стоїть на перешкоді ефективному природокористуванню як з економічної, так і з